

Anders Sigrell

Retorik för lärare

Konsten att välja
språk konstruktivt

Retorikförlaget

Anders Sigrell: Retorik för lärare
– Konsten att välja språk konstruktivt
© Anders Sigrell & Retorikförlaget AB, 2008

Omslagsfoto: ImageState.

Alla rättigheter förbehålles. Kopiering utan förlagets medgivande är förbjuden. Gäller även för undervisningsbruk.

Tryckt hos Centraltrykkeriet i Skive A/S, Danmark, ISO 14001.

ISBN 978-91-86093-03-7

www.retorikforlaget.se

Innehåll

Först	7
Retorik, varför då?	10
Hur det började	14
Några av retorikens grundtankar	24
Retorikens centrala begrepp	40
Konsten att välja språk konstruktivt	48
Retoriska redskap och annat skoj	52
Ventileringschema eller responsguide ..	85
Konsten att ge konstruktiv kritik	91
Nervositeten	97
Övningar	106
Slutord	115
Några av de stora	117
Termer och figurer	120
Mer läsning	130

Till far, en skicklig lärare

Först

Alla lärare pratar mycket i klassrummet. Enligt en studie av Einarsson & Hultman från 1984 tar läraren 2/3 av talutrymmet i klassrummet. Det är allt från föreläsningar till diskussioner och kommentarer med mera.

Läraryrket medför också andra situationer där vi ska ställa oss inför en grupp för att säga någonting. Det kan handla om du ska meddela något på ett lärarlagsmöte, föreslå något till ledningsgruppen, kvartssamtal, hålla en internutbildning, ett föräldramöte eller bara göra din röst hörd vid ett rundabordsmöte. För många är detta en traumatisk uppgift (det finns studier angående vad svenskarna upplever som skräckinjagande som visar att det att dö först kommer på femte plats – att tala inför andra på första...).

Det kan kännas jobbigt att stå inför en grupp människor och ta till orda. Dessutom vill vi bli

tagna på allvar. Vi vill känna att det vi säger upplevs som angeläget och viktigt.

Finns det då några sätt att förbättra sin möjlighet att göra sin röst hörd? Finns det genvägar för att minska 'scenskräcken'? Finns det fallgropar som kan undvikas och hjälp för att hitta och förmedla det viktiga vi har att säga?

Givetvis! Svaren finns delvis bevarade i den gamla konstarten och vetenskapsgrenen *retorik*. Det är därför den här boken har kommit till, som en hjälp till dig redan i början av din lärarutbildning. Den är alltså specialskriven för lärarprogrammet. Men min förhoppning är att den ska kunna vara till hjälp och glädje också för verksamma lärare, och alla yrkesgrupper som har språket som arbetsredskap och kommunicerar i sin yrkespraktik.

Det har varit svårt att helt undvika de grekiska och latinska grundbegreppen. Eftersom de är en så integrerad del av retoriken har de därför fått i viss mån fått vara kvar. Inte minst för att visa att det retoriken talar om befinner sig i ett väl beforskat teoretiskt sammanhang. I ordlistan i slutet av boken finns förklaringar till de termer jag använder. Du behöver naturligtvis inte lära dig dem för att bli bättre på att kommunicera, även om jag vill tro att det kan underlätta.

När jag har skrivit den här texten har jag tagit

mycket hjälp av en gammal retorikelev, Björn Wallin, som nu är en fullfjädrad retoriker.

Läs, begrunda och försök följa råden. De är till för ditt bästa, för att just du ska lyckas ännu bättre i din lärargärning.

Lycka till!

Retorik, varför då?

“Ooh – håller du på med retorik? Vad intressant.” Den kommentaren får nästan alla idag som läser och funderar kring detta ämne. Retoriken har på senare tid äntligen fått den renässans som ämnet förtjänar. Från att under många år ha varit bespottat från alla håll och kanter, och blivit betraktad som ett politikerverktyg eller ett skumt intresse för insnöade akademiker, får retorik som konst och vetenskap idag allt större uppmärksamhet.

Allt från festtalare till journalister, lärare och andra som känner av kravet på en effektiv kommunikation studerar nu ämnet. Många är de gymnasieskolor som har retorik som tillvalsämne. Snart sagt alla universitet och högskolor har kurser i ämnet. Det finns flera professurer i Retorik, *RetorikMagasinet* och *Rhetorica Scandinavica* är två facktidskrifter, man kan läsa en fyraårig utbildning till Retorikkonsult. Nätverket ”En retorikare skola” söker samla de lärare som är intresserade av

vad retoriken kan bidra med. Retorik är inte längre ett fult ord.

Hollywood och amerikanska TV-serier har även de dragit sitt strå till stacken genom en oändlig ström av mer eller mindre välskrivna tal. Från filmer som *Independence day*, *Gladiator* och TV-serier som *Vita Huset* har vi fått häpna över snygga formuleringar. Även i Sverige har vi en mängd allmännkända retoriskt välformulerade tal.

Vi minns kanske Göran Perssons tal över Anna Lindh. Andra fina exempel är Tage Danielssons komiska partsinlaga om sannolikheten för en kärnkraftsolycka, eller varför inte kung Carl Gustavs tal 2005, under minnescermonin efter Tsunamikatastrofen i Sydostasien. Alla tydliga exempel på vad som kan åstadkommas med hjälp av retorik och väl genomtänkta språkval.

Vad är då retorik? Är det snygga välformulerade meningar? Nja, om så hade varit fallet hade vi förmodligen kallat våra författare för retoriker, och så är ju inte fallet. Är det då det språk som politikererna använder? Usch, hemska tanke! Det är bara att slå på TV:n när det är politikerdebatt så kommer du snabbt att inse att det på sina håll är illa ställt med det retoriska kunnandet hos vissa i denna yrkeskategori. Vad är det då?

De ovan nämnda exempeltalen ger en viss vägledning. I Tage Danielssons tal om sannolikheten

att en kärnkraftsolycka skulle ha inträffat i Harrisburg har vi ett tydligt och mycket välformulerat tal i konsten att vara ironisk på ett trevligt sätt.

I Kungens tal under minnescermonin hör vi den vackra formuleringen ”Jag önskar att jag hade ett bra svar. Tänk om jag, som kungen i sagorna, kunde ställa allt till rätta och sluta berättelsen med ’sedan levde de lyckliga i alla sina dagar’”. En stark och minnesvärd formulering som vi inte glömmet. Och till sist har vi tidigare statsministern Perssons användande av våra känslor för den populära och omtyckta Anna Lindh för att hylla demokratin, socialdemokratisk politik och visa hur viktigt det var att sluta upp kring den förestående EMU-folkomröstningen.

Exemplen visar att talen har ett bestämt syfte. Talarna ville alla uppnå någonting, någonting som du som lärare också vill med ditt tal i olika situationer. Vi ser också att de tydligt förstått vilka som var deras publik och att de därför anpassade stoffet till dem, precis som du också ska göra.

Och nu börjar vi närma oss vad retorik handlar om. Vi ser att någon har ett budskap som ska förmedlas till någon annan på ett effektivt och konstruktivt sätt. Retoriken kan hjälpa oss uppnå de intentioner vi har när vi öppnar munnen eller trycker på tangenterna. Maria Wolrath, retoriklärare på Södertörns högskola, talar gärna om retoriken som en verktyglåda full av hjälpmedel

med praktiska handfasta tips för alla som vill förmedla en tanke, försvara något eller kanske hylla någon. Det finns verktyg för hur du argumenterar, hur du bygger upp din trovärdighet och hur du bäst disponerar ditt tal. Och bäst av allt, det finns verktyg för alla. Råden och tillvägagångssätten är smidiga och lätta att anpassa så att de fungerar just för dig i just den här situationen.

Vi väljer språk varje dag. Retorik är den vetenskap som finns för att hjälpa oss välja så konstruktivt som möjligt. Därför upplevs retoriken aldrig som en teknik för de som är skickliga. Den upplevs i stället som en naturlig hjälp, eftersom vi som sagt dagligen väljer språk. Sett på det sättet är retoriken ett eget språk för att kunna tala, tänka och reflektera över hur man kan kommunicera så konstruktivt som möjligt. Och det gäller skriftlig kommunikation, och annan, i lika hög grad som muntlig kommunikation. I den här boken står dock talet i fokus.

Hur gör man då? Lugn, vi kommer till det. Först ska vi titta lite på retorikens historia. För precis som med allting annat så har även retoriken en barndom. Och det kan vara bra att känna till lite om bakgrunden, om inte för annat så för att förstå att retoriken inte befinner sig i ett teoretiskt vakuum utan bygger på en lång och rik tradition.